

De la Hațeg la Zarand

(folclor literar hunedorean)

Ediția a II-a revizuită și îngrijită de prof. Gligor Hașa

Editura Karina

Deva - 2014

**28
2014**

**COLECȚIA
„ETHNOLOGICA”**

REDACTORI:

Mariana Deac
Marcel Lapteș

SIGLA COLECȚIEI:

Simona Rus

CULEGERE COMPUTERIZATĂ:

Dana Roman

MACHETARE ȘI TEHNOREDACTARE:

Marton Estera

CORECTURA:

Mariana Zbertea

COPERTA ȘI ILUSTRĂȚIILE:

Marcela Iancu

AU COLABORAT:

prof. Emilian Boldor
prof. Eugen Burza
prof. Ion Marinescu
prof. Petru Sipoș

Tipar digital executat

la CLIC COMPUTER ART DESIGN Deva

www.tipardeva.ro

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CENTRUL JUDEȚEAN PENTRU CONSERVAREA ȘI
PROMOVAREA CULTURII TRADIȚIONALE (Hunedoara)**

**De la Hațeg la Zarand / Centrul Județean pentru Conservarea și
Promovarea Culturii Tradiționale - Hunedoara. - Deva : Editura Karina,
2014**

ISBN 978-606-8514-26-0

398(498 Hațeg)
398(498 Zarand)

© Toate drepturile
aparțin editorului
colecției
„Ethnologica”

**Această carte apare sub egida:
CENTRUL JUDEȚEAN PENTRU CONSERVAREA
ȘI PROMOVAREA CULTURII TRADIȚIONALE
HUNEDOARA-DEVA
Director: Mariana Deac**

O BINEMERITATĂ RECUPERARE

De la Hațeg la Zarand este o culegere de folclor hunedorean atipică, relizată de elevi sub îndrumarea în urma unei inedite campanii benefice întrunind mai multe aspecte, având, semnificativ, genericul **Căutătorii de comori prin anul 1969**. Atunci s-au realizat, prin colaborarea copiilor cu părinții și bunicii, câteva muzee sătești-școlare devenite mândria unor școli până astăzi. Recitind această lucrare, după mai bine de patru decenii, am constatat cu plăcere, că încă, își mai păstrează actualitatea. La această carte au colaborat și profesorii Emilian Boldor, Eugen Burza și Petru Șipoș care au acoperit, colindând sat cu sat, școală cu școală, patru areale etnofolclorice ale **Ținutului Hunedoarei**, în special **Ținutul Pădurenilor, Hațegul cu Valea Streiului, Zarand**, sub girul scriitorului Gligor Hașa.

De-a lungul unui an școlar **Căutătorii de comori**, organizați în generoasa misiune **Cutezătorii**, au strâns cu acuratețe folclor, sub rigorile unui îndrumar, care, mai apoi, înainte de a fi dat tiparului a fost văzut de folcloriștii hunedoreni Constandin Clemente, Vasile Molodeț, Ion Marinescu și Petru Șipoș. Materialul a fost dat tiparului organizat pe șase cicluri, măiestrit reprezentate de graficiana Marcela Iancu-Ilișiu: **Cântece de demult, La fântâna cu flori dalbe, Frunză verde calapăr, Trece vremea ca și gândul, Dor înstrăinat, Doamne mare-a curților, Cine-a stârnit horile**. Speciile cel mai bine reprezentate, cuprinzând și piese rare, prelucrate în piese care astâmpără inima, alină dorul, opăcesc vremea, scurtează spațiile, mângâie omul, îmbălsămează sufletul, sunt cele ce fac din folclorul obiceiurilor de iarnă hunedorean un unicat. Junele, feciorițele, maica bătrână, fântâna satului sau fântâna sacră; dorul, jelea, înstrăinarea, cătănia, ciobănitul cu transhumanța, muncile câmpului, haruri și defecte omenești; motivul leului și chiar al Mioriței, nunta cu orațiile etc.

Cuvinte aparte merită strigăturile, satirice în mare parte, acidulate, nu puține, care zugrăvesc bogata lume spirituală a satului. Peste o sută la număr, într-un limbaj revelatoriu metaforizat, în vechiul sat românesc ele au devenit paleative pentru năravurile morale devenite tratate ca boli. Iată câteva: căsătoria nepotrivită și căderea în condiția de fată bătrână, bogăția și îmbogățirea pe căi necurate, lenea și lenevirea, nepotrivirea în dragoste, făloșenia, nepriceperea la joc, pizma, năravuri proaste, accesorii ale îmbrăcăminții caracterizate (pălăria, cioarecii, pana, cureaua, opinca), lauda de sine, însoțirea nepotrivită din vina părinților. E greu și nedrept ca din cele peste o sută să alegi una sau câteva pentru exemplificare. Unele depășesc condiția strigăturii (cimilituri) și pot fi interpretate ca brăuri sau țarine la horă. Iată, spre exemplificare, o piesă din Pădurenime, culeasă acum mai bine de 30 de ani de Opârlescu Maria, din Răchitova, de la tatăl său, Opârlescu Iosif: „**Oi săraca mândra mea,/ Tot mătase îi pe ea,/Mă mir pe ce dracu-o ia!/ Că și ea-i cam sărăcuță,/ Numai de-are o văcuță/ Și la apă când o scoate/ Are grijă, că se poate/ Să o scape prin vecini/ S-o-mpungă niscăi găini.**”

Prima ediție a acestei culegeri a fost repartizată școlilor și bibliotecilor din județul Hunedoara, iar în țară nu prea a fost văzută. De aceea nu a cunoscut o binemerită critică de întâmpinare. La ea s-a referit mai târziu, dar cu entuziasm și laude, folcloristul Clemente Constandin. Printre altele, domnia sa o considera reprezentativă pentru folclorul liric hunedorean, autentică și curată, fără intervenții neavenite, cu tot aparatul critic necesar, fără câtime de **folclor nou** cosmetizat, cu câteva piese unicat, printre care o mioriță căreia, ca tuturor miorițelor ardeleni, îi lipsește alegoria din final (încă o dovadă că **Nunta în Rai**

aparținea poetului Alecsandri, ca o rarismă podoabă. Profesorul Clemente reitiera ideea că fără această culegere multe piese lirice ar fi fost sortite pieirii, salvatorii lor fiind, așa cum sublinia Mircea Sântimbreanu într-un emoționant cuvânt de întâmpinare, copii și profesorii lor. Cronicarul exemplifică reproducând o doină de cătănie în care dorul de flăcăul luat la oaste cunoaște intensități și reverații orfeice: **„Mă dusei la părauț/ După busuioac răruț/ Să fac peană la drăguț./ Drăguțu' nu poartă peană/ Că l-o dus neamtu cătană/ Joi l-a luat, vineri l-a dus./ Sâmbătă eu tot am plâns./ Măi bădiță, bădișor/ Nu-mi trimite-atâta dor./ Că mă betejesc și mor;/ Trimite-mi mai puțintel/ Și să vii și tu cu el.”** (cules de Zepa Salvina, de la Zepa Ion din Boșorod). Din același buchet de perle fac parte și două bucăți lirice geniale, culese din Sântandrei de profesorul Clemente și dăruite nouă cu puțin timp înainte de „marea călătorie fără întoarcere”: **„Peste toate satele/ E senin ca laptele,/ Numai peste satul meu/ Nu știi ceață-i, ori nor greu/ Ori dor de la badiul meu.” și „Bade, de atâta dor/ Nu mai pot dormi pe țol./ Numai pe pământul gol./ Bade, de dor și oftat/ Nu mai pot dormi pe pat,/ Numai pe pământ uscat.”**

Culegerea este valoroasă și sub aspectul vechimii pieselor culese de la informatori care la acea dată aveau vârsta medie de 50-60 de ani (bunici și părinți). Deci, majoritatea, și în special colindele, circulau în lumea satului hunedorean la sfârșitul secolului al nouăsprezecelea și începutul secolului douăzeci. Apoi se știe că prin deceniile V-VII ale secolului XX publicarea colindelor era un act de temeritat ori, iată că Gligor Hașa îndrăznește ce nu îndrăzneau atunci instituțiile îndrituite.

De la Hațeg la Zarand, scria într-un cuvânt de laudă Mircea Sântimbreanu, este un mănunchi de flori nemuritoare scăpate de la pieire. Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Hunedoara face un act reparatoriu salutar reeditând această originală culegere într-o vreme când kitsch-ul, făcătura, lucrătura au năpădit precum pământul și pirul ogorul sacru al liricii populare. Ele, în speță colindele și baladele, cântecele bătrânești, înobilează precum șiragul carpatin de perle montane existența poporului român.

Director,
Centrul Județean pentru Conservarea
Și Promovarea Culturii
Tradiționale Hunedoara
Mariana Deac

CÂNTECUL FELEACULUI

Lasă, lasă, măi Feleac,
Nu mai fii așa posac
Că nu-i dorul fără leac.
Nu simți tu cum se ridică
Umbra celui fără frică
Uriașă, năzdrăvană,
Peste Țara Ardeleană?
Nu o simți tu cum din zare
Umbră mândră, umbră-apare
Cum pe lume alta nu-i
Umbra lui, a Iancului?
Măi Feleac, alină-ți dorul
Că s-arată Crăișorul
Și va fi din nou cât veacul
Clujul frate cu Feleacul.

Culeasă de Cazac Martin, cls. A VI-a, Șc.gen.
Totești, de la Ungur Isăilă de 96 ani, Totești

JOS LA UMBRĂ DE STEJAR

Jos la umbră de stejar
Șade-un moț, băiet hoinar
Și ispică altora
Istoria lui Horia.
Cine nu știe ce-i Horia
Citească istoria!
Horia fost-a viteaz mare
Doamne, ce nepoți mai are!
Tăți voinici ca pui de lei
Tată lumea ști de ei.

Culeasă de Patrichi Maria clasa a VIII-a C.
Șc. gen. Nr. 1 Brad, de la Niță Adrian, 72 ani, Tărășel

CÂNTĂ PUIUL CUCULUI

Cântă puiul cucului
În vârșușul nukului,
Mai în jos pe rămurele
Cântă două turturele,
Mai în jos , pe o tulpină
Cânt-o pasăre străină.
Ș-așa cântă de cu jele
Încât frunza, iarba pierde,
Sfântul soare se oprește,
Măicuța în drum privește
Să-mi asculte patima
Cum mi-o cânta pasărea.
Maică, măiculița mea,
De te-ajunge dor de mine
Ia sătușul de-a lungușul,
Orașele de-a rândușul
Că pe mine mi-i afla
Sub tulpina bradului
Din gurișă – tămăișă,
Din buzue – scânteiușe,
Din ochișe – doi păunișe,
Din sprâncene – două pene
Și din frunte – iarbă verde.
Că de grea moarte-am murit:
De lama cușitului,
De pușca-mpăratului,
Fără lumină de ceară,
Fără om din a mea țară,
Fără lumină de său,
Fără om din satul meu.

Culeasă de Pop Adrian din cls.a VI-a,
Șc. Gen. Iscroni, de la Munteanu Viorica,
47 de ani, din Iscroni.